

УДК [340.1:342.56:321.01]:355.081](477.64)»15/17»(09)
DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.1.4>

ПРАВОВА ПРИРОДА ВЛАДИ КОШОВОГО ОТАМАНА В СИСТЕМІ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ

Гутів Б.І.,
доктор філософії в галузі знань «Право»,
доцент кафедри
історії держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка,
ORCID: 0000-0001-8535-3590
e-mail: bohdan.gutiv@lnu.edu.ua

Гутів Б.І. Правова природа влади кошового отамана в системі військово-політичної організації Запорозької Січі.

У репрезентованій статті здійснено комплексний історико-правовий аналіз процесу формування козацької державності на Запорозькій Січі та визначено місце й роль кошового отамана у державно-правовому механізмі козацького суспільства. Особливу увагу приділено дослідженню владних повноважень кошового отамана в контексті функціонування законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, а також механізмів їх взаємодії в умовах військово-республіканського устрою Запорозької Січі.

На основі аналізу історико-правових джерел і праць вітчизняних дослідників доведено, що Запорозька Січ являла собою унікальну форму політико-правової організації, в якій поєднувалися елементи прямої демократії, виборності органів влади, колегіальності ухвалення рішень та сильної персоналізованої виконавчої влади. Центральним інститутом у системі органів влади виступала Січова (Загальна військова) рада – вищий законодавчий, адміністративний і судовий орган, рішення якого мали загальнообов'язковий характер для всіх членів козацького товариства, включно з кошовим отаманом і військовою старшиною.

Автором встановлено, що кошовий отаман займав особливе місце в державно-правовому механізмі Запорозької Січі та фактично виконував функції глави козацької держави. Інститут кошового отамана був виборним і строковим, що суттєво відрізняло його від монархічних правителів і водночас забезпечувало демократичний характер влади. Обрання кошового отамана здійснювалося на загальній військовій раді, яка залишалася основною інстанцією контролю за його діяльністю.

Досліджено повноваження кошового отамана у законодавчій сфері. Обґрунтовано, що він не був самостійним суб'єктом нормотворення у сучасному розумінні, однак відігравав ключову роль у процедурному забезпеченні законодавчого процесу. До його компетенції належало скликання та відкриття Січової ради, організація її роботи, оприлюднення ухвалених рішень і забезпечення їх виконання. Законодавча влада на Січі мала колегіальний характер і ґрунтувалася на принципі верховенства волі козацької громади, що виключало можливість одноосібного ухвалення нормативних актів кошовим отаманом.

Основний акцент автор робить на обсязі повноважень кошового у виконавчій гілці влади, у межах якої він виступав центральною посадовою особою. Він очолював Кіш Запорозький – військово-адміністративний уряд Січі, до складу якого входили військовий суддя, писар, осавул та інші представники старшини. Кошовий отаман здійснював загальне керівництво військом, організовував походи, відповідав за підтримання внутрішнього порядку, контролював фінансово-господарські справи, розподіл земель і ресурсів, а також представляв Запорозьку Січ у зовнішніх зносинах.

Окремий аспект дослідження присвячено судовим повноваженням кошового отамана. Доведено, що, попри колегіальний характер судочинства на Запорозькій Січі, у тяжких кримінальних справах саме кошовий отаман виступав вищою судовою інстанцією. Він мав право ухвалювати остаточні рішення або виносити найрезонансніші справи на розгляд ради старшини чи загальної військової ради.

Ключові слова: Запорозька Січ; кошовий отаман; глава держави; Січова рада; військова демократія; законодавча влада; виконавча влада; судова влада; козацьке право.

Gutiv B.I. The legal nature of the authority of the koshovo otaman in the military-political organization of the Zaporizhzhya Sich.

The article presents a comprehensive historical and legal analysis of the process of formation of Cossack statehood at the Zaporizhian Sich and determines the place and role of the Kosh Otaman in

the state and legal mechanism of Cossack society. Special attention is paid to the study of the powers of the Kosh Otaman in the context of the functioning of the legislative, executive, and judicial branches of power, as well as to the mechanisms of their interaction within the military-republican system of the Zaporizhian Sich.

Based on the analysis of historical and legal sources and the works of Ukrainian scholars, it is demonstrated that the Zaporizhian Sich constituted a unique form of political and legal organization that combined elements of direct democracy, the elective nature of public authorities, collegial decision-making, and a strong personalized executive power. The central institution within the system of governing bodies was the Sich (General Military) Council, which functioned as the supreme legislative, administrative, and judicial authority. Its decisions were binding on all members of the Cossack community, including the Kosh Otaman and the military elite.

The author establishes that the Kosh Otaman occupied a special place in the state and legal mechanism of the Zaporizhian Sich and effectively performed the functions of the head of the Cossack polity. The institution of the Kosh Otaman was elective and limited in term, which significantly distinguished it from monarchical forms of rule and simultaneously ensured the democratic nature of power. The election of the Kosh Otaman was carried out by the General Military Council, which also remained the primary body exercising control over his activities.

The article examines the powers of the Kosh Otaman in the legislative sphere. It is substantiated that he was not an independent subject of law-making in the modern sense; however, he played a key role in the procedural support of the legislative process. His competences included convening and opening the Sich Council, organizing its work, promulgating adopted decisions, and ensuring their implementation. Legislative power at the Sich was collegial in nature and was based on the principle of the supremacy of the will of the Cossack community, which excluded the possibility of unilateral adoption of normative acts by the Kosh Otaman.

The main emphasis is placed on the scope of the Kosh Otaman's powers within the executive branch of government, where he acted as the central official. He headed the Kosh of the Zaporizhian Host, the military-administrative government of the Sich, which included the military judge, clerk (scribe), osaul, and other members of the senior officer corps. The Kosh Otaman exercised overall command of the army, organized military campaigns, was responsible for maintaining internal order, supervised financial and economic affairs, controlled the distribution of land and resources, and represented the Zaporizhian Sich in external relations.

A separate aspect of the study is devoted to the judicial powers of the Kosh Otaman. It is proven that despite the collegial nature of judicial proceedings at the Zaporizhian Sich, in serious criminal cases the Kosh Otaman acted as the highest judicial authority. He was entitled to make final decisions or to refer the most significant cases for consideration by the council of senior officers or the General Military Council.

Key words: Zaporizhian Sich; Kosh Otaman; head of state; Sich Council; military democracy; legislative power; executive power; judicial power; Cossack law.

Постановка проблеми. Аналіз історико-правових джерел та наукових досліджень, присвячених процесам формування козацької державності й функціонуванню інституту кошового отамана, дає нам можливість виокремити основні риси державно-правового механізму Запорозької Січі. Розгляд повноважень, функцій і реальної практики здійснення влади кошовим отаманом дозволяє виявити специфіку козацької моделі управління, що поєднувала принципи прямої демократії та колегіальності у мирний час, та здійснення авторитарного керівництва під час війни. На основі цього, ми можемо зробити висновки щодо місця кошового отамана в системі органів влади Запорозької Січі та значення козацької державності для розвитку української політико-правової традиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування козацької державності та функціонування інституту кошового отамана в державно-правовому механізмі Запорозької Січі неодноразово ставала предметом наукових досліджень як вітчизняних, так і іноземних істориків та правознавців. Загальні засади розвитку української державної ідеї XVII–XVIII ст. та особливості політичної еволюції козацької спільноти ґрунтовно проаналізовано у працях В. Смоля та В. Степанкова, Б. Сушинського, В. Голобицького. Правові аспекти діяльності органів влади та судочинства Війська Запорозького висвітлено у працях С. Мартянової, М. Бедрія, М. Рязанова, В. Щербатюка, Ю. Сокура, Ю. Орищенко, де козацьке право розглядається як самобутній різновид української правової традиції. Значну увагу постаті кошового отамана та його управлінській і військовій ролі приділено у дослідженнях Ю. Шовкуна та Д. Яворницького. Важливу джерельну базу для аналізу державно-правового механізму Запорозької Січі становлять козацькі літописи та документи, зокрема «Літопис Самовидця», «Архів Коша Нової Запорозької Січі», а також свідчення

іноземних дослідників – Еріка Лясоти та Г'юма Левассера де Боплана, що дають змогу простежити реальне функціонування органів влади та демократичні засади козацького управління.

Мета статті полягає у здійсненні комплексного історико-правового аналізу інституту кошового отамана та визначенні його місця й ролі в державно-правовому механізмі Запорозької Січі.

Виклад основного матеріалу. Надзвичайно важливе значення для розвитку національної самосвідомості українців мав процес творення козацтвом підвалин державності в південному регіоні Наддніпрянщини (на південь від Білої Церкви). Внаслідок становлення тут самоврядування, судочинства, військової організації влада польського короля набуває формального характеру. Цей державотворчий процес спричинив глибоке занепокоєння в правлячих колах Речі Посполитої [1, с. 16].

Як зазначає Б. Сушинський: «Запорізька Січ – суто українська модель середньовічного європейського лицарського Ордену, в якій войовничість народу й потреби самозахисту найідеальніше поєднувалися з

його жертвною волелюбністю і природним аристократизмом духу» [2].

Особливе місце в державно-правовому механізмі Запорозької Січі займав глава держави – кошовий отаман. Інститут кошового отамана постав у межах унікальної політичної системи Запорозької Січі, де були закладені принципи прямої демократії, самоврядування й військово-республіканського устрою. Кошового обирали на загальній січовій раді – найвищому органі влади, рішення якого мали обов'язкову силу для всіх козаків, старшин і самого отамана. Владні структури Запорожжя мали певні особливості. Вищим законодавчим, адміністративним і судовим органом влади була січова рада, ухвали якої набували обов'язкової для усіх козаків, старшин і кошового чинності». Саме на цій раді щороку обирали кошового отамана, інколи – всіх старшин Коша, які разом формували уряд Січі – Кіш [3, с. 68]. За твердженням В. Голубицького сюди входили кошовий отаман, писар, суддя і осавул [4, с. 71]. Хоча цей список не є вичерпним, до неї могли входити і інші високі чиновники Запорозької Січі.

Коло повноважень самого кошового отамана в історіографії ще не до кінця з'ясоване. Введений у науковий обіг документальний матеріал дає можливість лише реконструювати в загальних рисах функції кошового отамана [3, с. 68].

Проте, зважаючи на те, що кошовий отаман очолював Кіш, від так ми можемо стверджувати що саме він був головним в управлінському апараті, а відтак він контролював фінансово-господарські справи, дбав про порядок і дисципліну в межах території Січі, видавав розпорядження та накази, які мали силу закону для кожного козака. У мирний час він був верховним адміністратором і представником зовнішньої влади – контактував з гетьманським урядом, приймав іноземних послів, організовував охорону прикордонних територій.

У воєнний час кошовий був "головним командиром", "фельдмаршалом" війська, в своїх діях керувався звичаями і традиціями козацтва й діяв як необмежений диктатор. Обов'язки кошового отамана зводились також до затвердження обраних військовою радою службових осіб, визначення духовенства для січової та паланкової церков. [5, с. 64]

Це, на думку М. Бедрія, було потрібно виключно задля чіткого виконання складних військових операцій, в яких важливий авторитетний керівник із широкими повноваженнями. Натомість ця велика влада не була загрозою для демократії, оскільки урівноважувалася частотою переобрання кошового отамана. Засади існуючої на Запоріжжі традиції врядування видавалися цілком природними, а відтак – «своїми». Вони повною мірою перегукуються із сучасним розумінням теоретичних засад державотворення, в основі якого лежить пріоритет особистості над державою, «повна політична воля і рівність кожної людської одиниці, забезпечення її людських прав» [6, с. 80]; [7, с. 44].

Влада кошового отамана трималася виключно на авторитеті та силі особистості конкретної людини. Від здатності козацького ватажка організувати успішний похід, розподілити військову здобич і уникати конфліктів залежала тривалість його порядкування на Коші [8, с. 50]. Д. Яворницький зазначає, що улюблених курінних отаманів запорізькі козаки часом слухали більше, ніж кошового чи суддю, тому кошовий отаман у важких і небезпечних питаннях часто діяв на все військо через курінних отаманів [9, с. 145].

Як приклад сильної влади кошового отамана над запорізьким військом можна навести фрагмент з Літопису Самовидця: «Того ж року Іван Сірко кошовий вишов з Запорожжя, и з ним козаков немало...» [10, с. 95]. Звідси ми бачимо, що кошовий отаман, який мав авторитет серед козацтва, виконував функцію воєначальника війська запорізького, мав повноваження мобілізувати та фактично управляти ним.

К. Одовець зазначав, що, незважаючи на таку, на перший погляд, необмеженість влади кошового отамана, в усіх найважливіших справах він не міг самовільно приймати рішення [11, с. 67-68].

Д. Яворницький стверджує, що він насправді був лише старшим серед рівних, "батьком" для всіх козаків, маючи більше моральні, аніж дисциплінарні права. Його владу обмежували три умови: звіт, час і рада [9, с. 139]. Ці питання розглядалися і приймалися по них рішення на раді – „як громада скаже на раді, так він мусив робити". Отамана вибирали на один рік, якщо він в чомусь провинився, то рада скидала його і до року, а коли справлявся зі своїми обов'язками, то міг бути обраний на наступний термін [8, с. 51].

Проте зловживання й авантюризм, аморальність козацького вожака, завдання шкоди інтересам Січі ставали причинами того, що козацька рада достроково скидала кошового отамана з посади й карала за злочини. Демократія тут виявлялася повною мірою [12, с. 212].

Попри те, що кошовий отаман не був самостійним носієм законодавчої влади у сучасному розумінні, однак відігравав важливу роль у формуванні та реалізації рішень нормативного характеру, що приймалися Січовою радою, яка збиралася тричі на рік: у перший день нового року, на Великдень і на Покрову. Право участі в раді мали всі козаки. Рада відкривалася в урочистій обстановці, козаки ставали в коло, осавул виносив військові клейноди – прапор і бунчук, після чого кошовий оголошував раду відкритою. У відомстві козацької ради були найважливіші питання щодо виборів кошового отамана (щорічно у перший день нового року), судді, писаря, осавула і курінних отаманів, а також перерозподілу земель, лісів і водних угідь серед куренів, старшин і козаків. Також рада збиралася для прийняття таких найважливіших рішень, як оголошення війни та укладання миру, призначення військових походів, покарання злісних злочинців тощо. [13, с. 98-99]. Отже, як ми бачимо, Січова рада виступала вищим органом влади Запорозької Січі та здійснювала нормотворчу функцію через ухвалення загальнообов'язкових рішень в усіх сферах суспільного життя.

Ось, як це описує у своєму «Щоденнику» Еріх Лясота, австрійський посол до Запорозької Січі 1594 р., (що на нашу думку є одним із найцінніших джерел про ранню політико-адміністративну організацію українського козацтва): «Після дворового заклику вождя усі й далі мовчали, то присутні розділилися... утворили два кола: одне зі старшин, а друге з простого люду, званого в них черню. Коли більшість висловила іншу думку, старшини відразу ж погодилися на все, не сміючи суперечити черні» [14]. Тобто ми прослідковуємо своєрідну двопалатність: старшинське коло та чернь, свідчить про елементи народного представництва і про фактичне верховенство громади над військовою старшиною. Навіть отаман, який є найвищою посадовою особою, не має права нав'язувати рішення. Це яскраво засвідчує демократичний, навіть охлократичний характер влади – народна воля переважає над старшинською.

Схожої позиції у своєму «Описі України» притримується французький інженер-фортифікатор, картограф і військовий діяч Гійом Левассер де Боплан, який зазначав: «Всі йому дуже послухні і називають свого отамана їхньою мовою гетьманом. Влада його абсолютна, він має право стинати голови і карати на палю тих, хто провинився. Гетьмани дуже строгі, але нічого не чинять без військової ради. Неласка, якої може зазнати гетьман, примушує його бути надзвичайно розважним у військовому поході, аби не трапилася якась невдача...» [15, с. 291].

Отож, ми можемо виділити дві основні функції кошового отамана в законодавчій сфері: по-перше, це скликання та відкриття ради, а по-друге – оприлюднення та забезпечення виконання ухвлених постанов. Кошовий отаман головував на раді, спрямовував перебіг обговорення, міг висловлювати власну позицію щодо запропонованих рішень, однак не мав права одноосібно ухвалювати нормативні акти. Таким чином, законодавча влада на Січі мала колегіальний і демократичний характер, а кошовий отаман виступав радше гарантом реалізації волі козацького товариства, ніж самостійним законодавцем.

Щодо нормативно-правових актів, що виходили з Коша, то їх система була складною та багаторівневою. В паланки, курені, полковникам, курінним отаманам і в інші низові адміністративні структури надсилалися укази, ордери, накази, інструкції, пропозиції, вимоги, оголошення. Козакам, у разі потреби, ви давалися з Коша пашпорти, білети, абшити, атестати, на бажання зацікавлених осіб оформлялися угоди, векселі, квити, духівниці. Внутрішня документація, якою оформлялися судові процеси, скликання Ради, представлена приговорами (рішеннями), ухвалами, вирокими, протоколами, определениями, наказами, «сказками» (свідченнями), постановами, при необхідності складалися описи земель, щоденники обстеження паланок. реєстри і списки козаків, «веденія» (відомості) й інші документи статистичного характеру [16, с. 26].

Основний же обсяг повноважень кошового отамана зосереджувався на виконавчій гілці влади. Він очолював військово-адміністративний апарат Запорозької Січі та відповідав за практичне виконання рішень Січової ради. До його компетенції належало керівництво військовими діями, організація походів, підтримання внутрішнього порядку, управління козацькими ресурсами та представництво Січі у зовнішніх зносинах. Кошовий наділявся надзвичайними повноваженнями під час

війни, але в мирний час він не смів нічого зробити без відома групи радників (ради), до складу якої пожиттєво входили старійшини – військова старшина похилого віку [13, с. 98–99].

Отже, у законодавчій сфері кошовий отаман виступав як організатор та виконавець волі Січової ради, а у виконавчій сфері він був центральною посадовою особою, що здійснювала військово-адміністративне управління. Поєднання широких виконавчих повноважень із чіткими механізмами контролю та відповідальності з боку козацької громади формувало унікальну модель влади, засновану на принципах виборності, колегіальності та військової демократії.

Кошовий отаман також був верховною судовою інстанцією на Запорізькій Січі. Попри те, що практично усі судові справи розглядалися військовою старшиною, однак у тяжких кримінальних справах право остаточного рішення залишалося за кошовим отаманом, якого вважали вищим суддею. За рішенням кошового отамана такі справи могли виносити на розгляд ради старшини, а справи про найрезонансніші злочини – передавати на розгляд загальної військової ради [17, с. 56]. Тобто, правосуддя мало колегіальний характер, але остаточне слово залишалося за кошовим, який виконував роль гаранта правопорядку та вищої апеляційної інстанції.

Висновки. Отже, аналіз державно-правового механізму Запорозької Січі засвідчує, що Запорозька Січ була свого роду військово-демократичною республікою, де поєднувалися принципи прямої демократії, виборності та колегіальності з сильною персоналізованою владою. Центральне місце в цій системі посідав кошовий отаман, який фактично виконував функції глави козацької держави, поєднуючи у своїй діяльності військово-адміністративні й судові повноваження. Водночас його влада не мала абсолютного характеру, оскільки була обмежена рішеннями Січової ради, строковістю перебування на посаді та постійним контролем з боку козацької громади. Такий баланс забезпечував стабільність козацького правопорядку та відображав демократичний характер політико-правової організації Запорозької Січі, значущий для розуміння еволюції української державності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська державна ідея XVII–XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації. Київ: Альтернативи, 1997. 368 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Smolii_Valerii/Ukrainska_derzhavna_ideia_XVII__XVIII_stolit.
2. Сушинський Б.І. Козацькі вожді України. Історія України в образах її вождів та полководців XV–XIX століть : іст. есе : наук.-літ. вид. : у 2 т. Т. 1, кн. 1–2. 2-ге вид., доповн. Одеса: БМБ, 2004. 591 с. URL: http://search.nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0008295.
3. Український Гетьманат: нариси історії національного державотворення XVII–XVIII ст.: у 2 кн. Кн. 1 / редкол.: В. Смолій (відп. ред.), О. Бачинська, В. Горобець (заст. відп. ред.), О. Гуржій, В. Матях (відп. секр.), Ю. Мицик, В. Степанков, Я. Федорук, Т. Чухліб (заст. відп. ред.) ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Інститут історії України НАН України, 2018. 610 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0013665>.
4. Голобуцький В. О. Запорізька Січ в останні часи свого існування. 1734–1775. Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. 415 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0000255>.
5. Мартянова С.Я. Правовий статус суддів Війська Запорозького козацько-гетьманської доби дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / С.Я. Мартянова; Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2011. 208 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0411U002843>.
6. Бедрій М. Козацьке право як історичний тип українського звичаєвого права (XVI ст. – 40 рр. XIX ст.) *Вісник Львівського університету*. Серія історична. 2015. Вип. 61. С. 78–86. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=Vlnu_yu_2015_61_14.
7. Рязанов М. Особливості права Запорозької Січі у правовій спадщині України. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. С. 43–47. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/705>.
8. Шовкун Ю.І. Політико-адміністративна, господарська, благодійна та військова діяльність П. Калнишевського: дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Переяслав-Хмельницький, 2008. 188 с.
9. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків / пер. з рос. І.І. Сварника; упоряд., іл. О.М. Апанович; худож. В.М. Дозорець. Львів : Світ, 1990. 319 с.
10. Літопис Самовидця / підгот. до вид. Я.І. Дзира; АН УРСР, Ін-т історії. Київ: Наукова думка, 1971. 175 с.

11. Коцур В.П., Коцур А.П. Від Сули до Білого моря: шлях через три століття (До 200-річчя від дня смерті останнього отамана Запорозької Січі П. І. Калнишевського). Київ; Переяслав-Хмельницький: Книги-XXI, 2004. 359 с.
12. Козацькі січі (нарис з історії українського козацтва XVI–XIX ст.) / В. Смолій (відп. ред.), В. Щербак (наук. ред.), Т. Чухліб (упоряд.), О. Гуржій, В. Матях, А. Сокульський, В. Степанков; НАН України, Ін-т історії України; Наук.-дослід. ін-т козацтва. Київ–Запоріжжя, 1998. 252 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Zbirnyk_statei/Kozatski_sichi_narysy_z_istorii_ukrainskoho_kozatstva.
13. Основи вітчизняного парламентаризму підручник для студентів вищих навчальних закладів: у 2 т. / за заг. ред. В.А. Гошовської; уклад. Н.Б. Ларіна [та ін.]. Київ: НАДУ, 2011. Т. 1. 408 с. URL: https://www.researchgate.net/profile/Valentyna-Goshovska-2/publication/344404038_Osnovi_vitcznanogo_parlamentarizmu_pidruc_dla_stud_vis_navc_zakl/links/5f71dc36299bf1b53efa7f52/Osnovi-vitcznanogo-parlamentarizmu-pidruc-dla-stud-vis-navc-zakl.pdf.
14. Щоденник Е. Лясоти із Стеблева 1588 – 1594 рр. – Дніпропетровськ, 2005. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Lassota_Erich/Schodennyk_Erikha_Liasoty_iz_Stebleva_za_1594_r.
15. Боплан Г.Л. де. Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансильванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення воєн. Київ: Наук. думка; Кембрідж (Мас.): Укр. наук. ін-т, 1990. 256 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0006395>.
16. Архів Коша Нової Запорозької Січі корпус документів 1734–1775 / гол. редкол.: П.С. Сохань (голова), О.М. Апанович, Г.В. Боряк, І.Л. Бутич, Л.З. Гісцова, Я.Р. Дашкевич, Є.І. Дрозд (відп. секр.), А.І. Жуковський, Ю.А. Мицик, В.А. Смолій (заст. гол.), Р.Я. Пиріг, О.Й. Пріцак; упорядн. т.: Л.З. Гісцова (ст. упорядн.), Д.Л. Автономов, Є.І. Дрозд, Х. Г. Лашенко, А.Ю. Омельченко, О.Г. Полегайлов, В.В. Стафійчук, Л.А. Сухих; наук. ред. т. І.Л. Бутич; Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України; Центральний державний історичний архів України; НАН України, Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. Т. 1. Київ, 1998. 698 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0009621>.
17. Щербатюк В.М., Сокур Ю.В., Орищенко Ю.В. Козацьке право Запорозької Січі в контексті українського правотворення. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (114). С. 53–62. DOI: <https://doi.org/10.33270/01201141.53>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 6.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026